Харитон прийшов до нас з першого дня будівництва. Спочатку ми побачили його маму, колгоспницю Ольгу Хомівну. Вона прийшла і сказала:

— Ну, де тут і що робити?

Це була ставна жінка і з таким гучним голосом, що ніхто спочатку не помітив за нею ще й другої людини, а дарма! Бо ця друга людина варта була того, щоб її помітити. Уявіть собі хлопця, ні, не хлопця, а свіжу копицю шовкового сіна, яка аж вихориться на весняному вітрі. А тепер у цю шовкову копицю сіна вставте двоє очей, синіх-синіх, ну просто таких, як небо. Вставте ці очі в таку копицю і уявіть, що вони дивляться не просто собі у білий світ, а дивляться вниз, у землю, дивляться і не сміються, бо скільки ж народу навколо і все незнайомі!

— Лишечко моє! — скрикнув я, побачивши цю людину.— Що ж це воно таке? Як тебе звати і чого ти такий насуплений?

Хлопець поворухнувся і сказав:

— Звати мене Харитон. І я не насуплений. Я прийшов з мамою працювати.

— Ти працювати? — скрикнув я.— Ти?

— А що ж тут такого? — відповів Харитон.— Всі люди працюють, і я буду працювати.

— Всі люди,— відповів я,— дорослі. І, крім того, всі люди причесані, а в тебе на голові якась несусвітна копиця.

— Це не копиця,— відказав Харитон.— Всі кажуть: "Копиця, копиця!" А насправді я кучерявий і вмію добре ловити рибу. Хлопці не вміють ловити рибу, а я вмію чим хочете: вудкою, ятером, ригелею, а в’юнів просто у лантух.

— Це добре, Харитоне,— сказав я, поклавши руку на його шовкові кучері.— Значить, ти прийшов до нас рибу ловити?

— Чого там рибу: копати з мамою, а риба — то так, на підживок буде.

Тепер я скажу, що ми робили на річці. У долині, що прилягала до річки, ми копали рівчаки і будували насосні станції. Долину треба було спочатку висушити, а потім оросити, бо вона була родюча, але дуже заболочена.

Щоб висушити болото, його перекопують рівчаками. Тоді вся вода з болота переходить у ці рівчаки, і там, де була вода та твань, стає сухо — місце саме для того, щоб садити городи.

Такого болота в колгоспі було п’ятдесят гектарів та сто гектарів у сусідньому колгоспі і по стільки ж в інших колгоспах. Словом, до річки прилягало кілька колгоспів, а заболоченої землі у них було триста гектарів. Уявіть собі цю величезну площу землі, на якій нічого не родить, яка пропадає марно і розплоджує тільки комарів, ґедзів та бабок!

Ну, от люди з тих колгоспів зійшлися і кажуть: "Чого ж це земля буде марно гуляти? Давайте її висушимо і посадимо городи!" Так і вирішили. А як вирішили, то зібрались люди, викликали з міста інженера, агронома, усяких техніків — і закипіла робота. Тільки тут діло ось яке. Як навесні — те болото повне води, а влітку воно пересихає, болотяна земля гусне і стає, як камінь. А на твердому, пересохлому ґрунті, які ж вродять городи? Ніякі, тільки робота пропаде марно. Отже, їх треба поливати. Ото й вирішили побудувати на річці, крім рівчаків, ще

й насосні станції з товстими залізними трубами. Один кінець труби опускають у річку, а другий — виводять у найближчий рівчак. Тоді пускають мотори і воду починають перекачувати з річки у рівчаки. З великих рівчаків вода збігає у менші рівчачки. На рівчачках встановлюють дощувальні апарати. Як включать мотори, то вода так і рине цівками вгору, аж свистить, а тоді спадає на городи, як дощ.

Машин навезли всяких копати рови. А боки в ровах вирівнювати треба уже лопатами.

Ось на цю роботу і прийшов Харитон з своєю мамою. Мама в нього була сильна молодиця. Лопатою вона орудувала, як пір’їнкою. Але дивне було не це. Дивне було інше, а що саме, я вам скажу.

Харитон прийшов на будівництво не так собі заради цікавості. Коли роздавали лопати, він підійшов до бригадира й сказав:

— І мені також дайте.

— Як?! Що?! — закричав бригадир на Харитона, затупотівши ногами. — На річку! Купатися з хлопцями! Там твоя робота!

За п’ятнадцять кроків від будки з лопатами справді виднілася річка. Ну й гарна ж вона була! На сонці лискотить, вся в зелених травах, вода холодна, хвиля хлюпоче, а хлопці аж захлинаються — так кричать, охкають та вигукують.

— Я увечері буду купатися,— сказав Харитон,— після роботи. Давайте лопату, а то мама вже і копати почала.

— Цікаво знати: скільки тобі, парубче, років? — знову гримнув бригадир.— Та тобі ще під столом пішки бігати, а не братися за лопату!

— Мені скільки років? — перепитав здивовано Харитон.— Мені вже одинадцять років, а мама в мене одна, то вже, будь ласка, дозвольте копати разом із нею.

— Не можу, товаришу, ніяк не можу,— сказав бригадир,— бо немає у нас такого закону, щоб ставити на важкі роботи дітей. Ось коли тобі стане років сімнадцять-вісімнадцять, закінчиш десятирічку, тоді, будь ласка, дуже навіть просимо. А зараз — гайда на річку купатися!

Харитон зітхнув і сказав по хвилі:

— Що ж, доведеться піти по лопату додому.

Він повернувся і рушив у напрямі до села. А село було кілометрів за чотири.

— Дивіться, таки піде, вража дитина! — сказала одна колгоспниця бригадирові, показуючи на Харитона. Бригадир глянув і побачив Харитона вже далеченько на дорозі. Харитон ішов швидко, так, як ходять люди, яким ніколи і які дуже поспішають.

— Ну і наполегливий хлопець! — вигукнув бригадир.

Тоді колгоспниця порадила:

— Знаєте що — дайте йому лопату, хай копирсається біля матері. Шкоди ж від цього не буде нікому. Вже нехай біля неї, ніж десь там ганяти собак.

— І то правда,— відповів бригадир і загукав скільки сили: — Гей, товаришу Харитоне! Чуєш? Вертайся сюди, дам лопату!

Ось так Харитон і завоював собі лопату. Ну, люди так і думали: покопирсається, покопирсається та й майне на річку до хлопців. Аж воно вийшло не те.

На канавах працювало чимало людей. Та ще ж люди які! Чоловіки як дуби; жінки та дівчата, як мак, у своїх яскравих хустках. Гомін кругом, сміх. То тут, то там зірветься пісня, а лопати аж мигтять на сонці, як яка, то так блисне, аж різне по очах, наче скло хтось пустив із хлопців.

От серед цих людей працювала і Харитонова мама. У мами лопата, і в нього лопата. Мама копає, і Харитон копає. З мами ллється піт у сім струмків, і з Харитона ллється. А він — хоч би що! Набере лопату і — кидь її з рівчака, та так завзято, що аж копиця стрясається на голові. І півгодини так минуло, і ще півгодини... Люди кажуть:

— Чуєш, Харитоне, пішов би ти з хлопцями побавився.

— А мамі хто допомагати буде? — відкаже Харитон і знов за лопату. А далі додає: — У інших хлопців батьки є, то їхнім матерям батьки допомагають, а наш батько на війні загинув, хто ж їй тепер допоможе? Погуляю в обід, а тепер працювати треба, все ж таки мамі полегкість.

А Харитонова мати додасть:

— Правда твоя, сину. З тобою веселіше. Хай вони що хочуть кажуть, а ти роби своє. Силачем виростеш. Бач, які мускули в тебе. Ні в кого у хлопців таких немає. Не той красень, хто вміє бігати, а той, сину, хто працювати уміє!

Харитон працював без сорочки і справді був мускулистий, дужий, з синіми, як волошки, очима.

З матір’ю він був як товариш. От побачить, що мати вже притомилась,— випростається, поставить лопату і скаже:

— Може, водички хочеш? — і, не чекаючи, поки вона скаже: "Хочу, сину",— кинеться до кущика, де заховано глечик з водою, принесе його, дасть матері, а тоді вже нап’ється сам. Нап’ється, витре піт і скаже:

— Ой, як жаркої

— То ти, може, Харитоне, стомився? — спитає мати.

— Та трохи підбився.

— Ну, то піди риби полови, бо вже й обід незабаром.

— Та й це правда,— відповість Харитон, встромить у землю лопату, щоб видно було, де вона стоїть, і щоб не шукати потім, а сам, не хапаючись, йде до намету.

На будівництві у нас, крім Харитона, були рибалки, але ніхто з них не мав стільки всяких рибальських приладь, як Харитон. Самих вудок у нього було одинадцять, а крім того, ятір, ригеля і великий лантух, натягнений на обруч. Але все це в нього було у селі, дома. А тут тільки дві вудки та лантух на обручі. Ось цей лантух і зацікавив мене. Сам я риби ніколи не ловив, то й не знав, для чого потрібний такий незграбний пристрій.

— Що ж ти з ним робиш, з оцим лантухом, товаришу? — питаю.

— Це для в’юнків,— відказує Харитон.— Ось, як хочете, ходімте зі мною.

У неділю у мене був вільний час, і я пішов. Я думав, що як ловити рибу, то обов’язково слід іти на річку. Яке ж моє було здивування, коли Харитон, замість повернути до річки, рушив у цілком протилежний бік, в глиб болота.

— Куди ж це ти? — скрикнув я.— Хіба риба на суходолі ловиться?

— А то як же, і на суходолі є,— відповів він.

Ми йшли у височенній траві, що сягала Харитонові майже по шию. Йшли, і я все думав: "Як же це риба може водитися на суходолі? Тут, мабуть, щось не так. Чи не вирішив Харитон посміятися з мене?" Але він ішов так заклопотано, що тільки раз, простягти руку, пригнув до себе китицю якоїсь білої квітки, понюхав і сказав:

— Мені здається, що нічого так гарно не пахне, як оця болотяна горілка. Ось понюхайте!

Я понюхав. Квітка справді пахла дуже гарно.

— У нас на городі є криниця,— вів далі Харитон,— то я насадив біля неї різних квітів. І горілки посадив. Як припече оце сонце, то вона пахне на весь город, і як війне вітер, то і в двір заносить. І латаття посадив — біле і жовте, просто на дно криниці. Латаття вже листя на воду поклало, незабаром і зацвіте. Ну, і куги насадив, аж п’ять корінців закопав на дно криниці ще минулої осені, а тепер цілу весну шпичаки їм. Ох же ж солодкі! Вам не доводилося їсти?

— Ні,— сказав я.

І це була чистісінька правда. Я навіть не знав, що воно таке. Я тільки подумав: "Ну, це ж і Харитон! На суходолі рибу ловить, а у воді шпичаки розводить якісь. Чи не брехунець він?" Але вголос я нічого не сказав, бо хотів подивитися, що далі буде. А далі було так.

Ми пройшли ще трохи, поки не вийшли до якогось грязького-грязького болітця. Харитон спинився, кинув на землю свій лантух і сказав:

— От і прийшли.

Він постояв трохи на березі цього болітця, подивився на воду, обійшов її навколо, ще подивився, а потім вже рішуче сказав:

— Все гаразд! — і, забравши свою снасть, поліз у болото і зразу ж загруз по коліна. Я знову здивувався, бо яка ж риба буде жити в такій твані?

А Харитон — хоч би що йому. Одійшов кроків на десять від берега, встановив свою снасть так, що вона потонула вся у воді, а тоді звернувся до мене:

— Ну, починаймо! Робіть те, що й я!

А робив Харитон ось що: вернувся назад до того місця, де я стояв, а тоді давай місить ногами твань. Місить та ще так забирає ногами, що вона аж булька, аж кипить, аж шумовиння на ній схоплюється. Я приєднався до нього, і ми підняли на тому болітці таке, що порозганяли усіх жаб. Отак танцюючи у воді, добрели аж до лантуха. Тоді Харитон зробив мені знак рукою, підскочив до своєї снасті і миттю вихопив її з води. З лантуха задзюркотіла вода, і коли вона витекла, мені здалося, що всередині щось тріпається живе.

— Є! Є! — весело загукав Харитон.— Дивіться, ворушиться!

Я зазирнув у лантух і на своє здивування побачив на дні снасті якусь живу купу, що ворушилась, випинаючись кільцями.

— Та це ж гадюки! — злякано закричав я.

— Та ні-бо, не лякайтеся,— посміхнувся Харитон.— Які ж це гадюки? Вуж і то тільки один, а то все в’юни! Ось дивіться!

Він виліз на траву і висипав на неї вміст лантуха. З живої кільцюватої купи порснув вуж і кинувся в траву. Харитон не звернув на нього ніякої уваги, а навпаки, нахилившися до купки, став не кваплячись рахувати улов.

— Шість! Чуєте, шість в’юнів! — весело закричав він до мене.— За один раз — шість в’юнів!

Ми з Харитоном залазили на болітце п’ять разів і піймали ще сімнадцять в’юнів та черепаху. В’юни ми склали в торбину, а черепаху Харитон відкинув геть і, як на вужа, не звертав на неї ніякої уваги.

Тепер погодьтеся самі — піймати двадцять три в’юни за якісь півгодини — це ж зовсім непогано! Харитон був веселий, так і сяяв увесь. Мені теж було дуже весело. З цієї риби можна зварити хіба ж таку юшку! Ну, і все було б добре, та раптом я відчув, що нога мені засвербіла.

"Чого це вона?" — подумав я і нахилився, щоб роздивитися, що там турбувало мене.

На своїх ногах, забруднених болотом, я побачив кілька довгастих істот, які показалися мені маленькими зміями. Вони повпивалися в моє тіло і вже аж понабрякали від крові.

— Ой! — скрикнув я злякано.— Що це таке? Вужі чи, може, гадюки?

Харитон зиркнув у мій бік і весело засміявся.

— Та це не вужі і не гадюки,— сказав він.— Звичайнісінькі п’явки.

Він побіжно глянув на свої ноги і зауважив спокійно:

— О, та і в мене їх штук із п’ять. Зараз ми над ними вчинимо розправу. Робіть ось так, як я.

Я бачив, як Харитон склав пучку, напружив указовий палець і замашно морснув найближчу п’явку в голову. "Ось тобі!" П’явка скрутилася і повалилася на траву. Цієї ж долі зазнали й інші кровопивці.

Я зробив те, що й Харитон, і, збиваючи їх з свого тіла, ще раз подумав: "Ну, це ж і Харитон! Отакий малий, а який знавець діла!" А Харитон тим часом взяв торбину, скинув на плече снасть і, мов нічого не трапилося, сказав:

— А тепер рушаймо далі. Он біля тієї вербички — озерце. Щось мені здається, що там не без щуки!

Що ж, коли по щуки, то й по щуки! І я пішов за Харитоном. Тепер він уже зовсім зацікавив мене. На будівництві я, як і він, працював уже п’ятнадцять днів, але навіть і догадатися не міг, що в болоті можна ловити в’юнів, а в отих лугових озерцях — щук.

Недалечко від озера Харитон став іти дуже обережно, високо підіймаючи ноги.

— Та хіба ж щука заєць? Куди ж вона утече з води, коли тікати їй нікуди? — прошепотів я, так само підіймаючи ноги, щоб не наробити шуму.

— Та втекти-то, звичайно, вона не втече,— пошепки відказав Харитон,— тільки ловити її треба уміючи. Ви вже покладайтесь на мене.

Ми підійшли до озерця. Вода в ньому була чиста і, мабуть, глибоченька. Харитон обережно поклав на траву снасть і показав на кущі куги, що росли у воді недалеко від берега.

— От запам’ятайте,— сказав він,— такі місця дуже полюбляють щуки. Оця куга для них все одно, що для тигра джунглі. Вони там ховаються, піджидаючи свою жертву. А тепер рушаймо!

Харитон узяв всю свою снасть з одного боку, мені звелів взяти її з другого, і ми пішли по воді просто до тих кущиків куги, на які раніше показував Харитон. Спочатку ми йшли тихо і обережно, але коли вже наблизились до кущиків, Харитон враз забовтав ногами і, гукнувши мені робити те ж саме, став завзято бити по воді вільною рукою. Незабаром вода закипіла біля нас, завирувала. Раптом я почув, що у снасть ніби щось вдарило ізсередини.

— Підіймайте! Мерщій! — закричав Харитон і, сильним ривком повернувши снасть угору, високо підкинув її над водою.

— Є! Є! — увесь сяючи, закричав він.— Я ж вам казав, що піймаємо. А тепер вона тут, голубка, та ще й не маленька. Чуєте, як налатається!

В мішку справді налаталося.

Не гаючи часу, ми поспішили на берег. Щука, яку ми піймали, була величенька, з руку завдовжки, важила вона не менше як півтора або і всі два кілограми.

Я розохотився. Така удача захопила мене, і я сказав Харитонові:

— А може, побродимо ще?

— Ні,— відповів він.— Тепер хижак наляканий, повтікав із своєї засідки, а ловити щуку на чистому — це ж те саме, що шукати голку в копиці сіна.

— А може, є де ще таке ж саме озерце? — не відступався я, бо щука мені вже не давала спокою.

— Ні, ні, на сьогодні досить,— сказав Харитон і, глянувши на сонце, додав: — Вже нерано, поспішати треба — мама чекає, бо вже й до обіду треба лагодитися.

Він скинув свою снасть на плечі і рішуче повернув до будівництва.